

Key words: gender, gender policy, gender equality, gender inequality, equality of rights, regional dimension, discrimination.

УДК 327.7НАТО:355.08-055.1/.2(477)

Ю. В. Константинова

Ю. О. Розумовська

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ: ДОСВІД НАТО ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджується проблеми впровадження гендерної рівності в збройних силах України та вивчається використання досвіду НАТО в цьому процесі. Порівняно рівність прав та обов'язків жінок та чоловіків під час виконання військової служби. Аналізується еволюція нормативно-правової бази з проблеми що вивчається. Доведено, що на сьогодні гендерна політика у Збройних силах України не повністю враховує загальносвітові тенденції у сфері гендерних відносин.

***Ключові слова:** гендерна рівність, Збройні сили України, НАТО, співробітництво, гендерна політика.*

DOI 10.34079/2226-2830-2021-11-31-32-131-141

Постановка проблеми. Забезпечення гендерної рівності є актуальною проблемою для всіх сфер життя сучасного суспільства. Реформування сектору безпеки та оборони сьогодні відбувається у провідних державах світу з урахуванням гендерних питань, це пов'язано з основними принципами демократії, особистою свободою, правами людини, верховенством права, а також є складовою здійснення демократичного контролю над збройними силами. Стратегічною та тактичною метою нашої держави є європейська та євроатлантична інтеграція, тому питання демократичних цінностей, серед яких рівність прав жінок та чоловіків, виходить на перший план. Гендерна політика, до складу якої входить надання рівних прав та можливостей чоловікам та жінкам у Збройних силах України є одним із першочергових питань, яке потребує першочергового вирішення. Представленість жінок у секторі, який традиційно є консервативним та не дуже активно приймає будь-які зміни, а також довго вважався тільки «чоловічою справою», є важливою гарантією демократичного розвитку України.

Актуальність проблеми гендерної рівності у збройних силах України викликана, в першу чергу, загальносвітовою тенденцією до активізації питань гендерної політики в сучасному суспільстві, а також збільшенням чисельності жінок-військовослужбовців і жінок-працівників Збройних сил України на тлі домінування патріархального укладу військової служби та розуміння місця та функції жінок у секторі безпеки та оборони в цілому.

Огляд літератури. Питанню гендерної рівності у збройних силах та інтеграції жінок до військових структур значна увага приділена в роботах іноземних дослідників М. Бінкін, А. Давін, Р. Егнел, С. Єнлоу, С. Джексон, Д. Мітчел, А. Мулрайн, В. Нільсен, Д. Паркер, М. Растанд та ін. Зокрема вони розглядають процес інтеграції жінок до збройних сил,

вивчають питання імплементації гендерної перспективи у військові організації та операції. У працях вітчизняних авторів Н. Вавілової, Н. Дубчак, О. Дяченко, Н. Клименко, В. Кротикова, В. Малюги, О. Олійник, В. Топальського та ін., знайшли висвітлення проблеми надання рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків у збройних силах України, стан і напрямок реалізації гендерної політики. Незважаючи на те, що вказана проблема активно досліджується науковцями, слід зауважити, що військова проблематика гендеру ще не є предметом спеціальних наукових досліджень українських науковців, а також недостатньою мірою висвітлені окремі актуальні проблеми гендерної політики у Збройних силах України та співробітництво з Північноатлантичним Альянсом у цьому питанні.

Окупація Кримського півострову, проведення Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил на сході України, функціонування органів державної влади, установ, підприємств та організацій в умовах особливого періоду суттєво вплинуло на розподіл соціальних ролей. Майже за вісім років конфлікту на Донбасі участь у бойових діях жінок стала для суспільства не винятком, а нормою. Зараз жінки представлені на усіх напрямках безпосередньої участі у воєнних діях, забезпеченні врегулювання конфлікту та встановлення миру в Україні, а саме: політичному, волонтерському та військовому.

Метою статті є дослідити зміни що відбулись у Збройних силах України в напрямку реалізації гендерної політики та вплив досвіду Північноатлантичного Альянсу на цей процес.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу, порівняння, узагальнення. В роботі автори дотримувалися принципу об'єктивності, застосовувався проблемно-хронологічний підхід.

Виклад основного матеріалу. Останні декілька років в нашій країні постає питання про впровадження гендерної рівності у сектор безпеки та оборони України. З 2014 року в нашій країні триває збройна агресія з боку Російської Федерації, саме це гостро поставило питання перебування жінки в армії. Адже на початку конфлікту на сході України жінка у збройних силах не мала жодних гарантій від держави, не мала доступу до така званих «бойових» посад та можливості кар'єрного зростання.

Північноатлантичний альянс сприяє посиленню участі жінок у всіх галузях суспільного життя. НАТО створюють сприятливі умови для надання рівних можливостей та перспектив, створює робочі місця без утиску персоналу за ознакою статі, раси, етнічного походження, релігії, національності, віку чи сексуальної орієнтації.

У багатьох державах-учасницях НАТО військова справа давно перестала бути суто «чоловічою». В деяких країнах-членах Північноатлантичного Альянсу відсутні будь-які обмеження щодо проходження жінками військової служби, їм дозволено безпосередньо приймати участь у бойових діях та обіймати будь-які посади в збройних силах своїх країн.

Початківцем у залученні жінок до Збройних сил стала Канада – у 1895 році. На початку ХХ століття у складі британських Збройних Сил були сформовані Жіночі королівські військово-повітряні сили. Інші країни стали залучати жінок до військової справи лише на початку 1980-х років. Збройні сили Франції мають найбільшу кількість жінок серед країн-членів Альянсу – 15 %, адже французькі політики запровадили гендерну рівновагу, як одну зі своїх основних цілей. Позитивний приклад гендерної рівності, в тому числі і в збройних силах, подають Скандинавські країни. На сьогодні в Норвегії та Швеції чоловіки та жінки проходять військову службу на рівних умовах, без жодних обмежень (Калагін, 2006).

Кількість жінок-військовослужбовців у арміях країн НАТО за останні 40 років зросла у 10 разів. Сьогодні тут несуть службу більш ніж 300 тисяч жінок, з них майже 40 тисяч – мають офіцерські звання (Arostegui, 2015, с.29). У Канаді, Нідерландах і Норвегії жінки несуть службу на бойових кораблях. У жовтні 2018 року генерал-лейтенант Лаура Річардсон перша жінка-військовослужбовець очолила Командування Сухопутних військ армії США (Valasek, 2008, с.26).

Проте не всі країни-члени Альянсу впроваджують гендерну рівність у своїх збройних силах. Наприклад, у Туреччині жінок-військовослужбовців мало, вони мають право проходити службу виключно на офіцерських посадах, для них не створюються особливі умови для проходження військової служби, а влада країни не закликає жінок до укладання контрактів зі збройними силами. Вирішення питання рівності в секторі безпеки та оборони залежить, насамперед, від традицій та звичаїв, притаманних для окремої країни, важливу роль також відіграє релігія.

У жовтні 2020 року в НАТО відбувся онлайн-діалог про майбутнє миру, жінок та безпеки, на якому Генеральний секретар Північноатлантичного Альянсу Йенс Столтенберг зазначив, що подальше введення гендерної рівності є одною із головних цілей політики НАТО в перспективі до 2030 року. Цей захід був приурочений до 20ї річниці прийняття резолюції ООН «Жінки, мир, безпека», в ході якого учасники підсумували, що цей документ змінив не тільки дебати про безпеку, а й сам Північноатлантичний Альянс. Генеральний секретар відмітив, що труднощі, з якими стикаються в НАТО та відповіді на них, можуть по-різному впливати на чоловіків та жінок, тому потрібно враховувати всі точки зору, що допоможе приймати більш аргументовані рішення та зробить Альянс сильнішим. Йенс Столтенберг підкреслив, що країнам-учасникам Альянсу потрібно приймати на військову службу більше жінок до своїх Збройних сил, адже таке розмаїття зробить сильнішим НАТО загалом (44-те засідання Комітету НАТО з гендерних перспектив, 2020).

Політика рівних прав та можливостей НАТО поширюється не лише на країни – члени Альянсу, а й на країни-партнери, одним з яких є Україна. Саме через це протягом тривалого часу Збройні сили України вже включені у сферу інтересів і впровадження гендерної політики Північноатлантичного альянсу. Корисний досвід НАТО у сфері забезпечення рівних прав та можливостей для всіх військовослужбовців в армії є позитивним чинником змін в українському секторі безпеки та оборони.

НАТО надає всебічну підтримку щодо забезпечення проведення реформ в секторі безпеки та оборони в Україні, зокрема активну практичну допомогу для встановлення реальної гендерної рівності наших військовослужбовців. У 2018 році Збройні сили України та Міністерство оборони України ухвалили План дій про виконання Резолюції Ради безпеки ООН 1325, у якому питання рівності прав та обов'язків всіх військовослужбовців, незалежно від статі, введені по всій вертикалі структури органів військового управління Збройних сил України, у систему комплектування частин та підрозділів, а також до вищих військових навчальних закладів та інших закладів військової освіти.

Виведення гендерних питань на одну із ключових позицій у секторі безпеки та оборони України – це потреба, яку відчувають жінки-військовослужбовці для кар'єрного зростання. Підтвердженням цього є позитивний досвід включення гендерних питань у процес перебудови Збройних сил України. Цілі партнерства Україна-НАТО G 0013 «Гендерні питання» у Збройних силах України – накопичення ними ресурсів для ефективного виконання завдань за призначенням відповідно до стандартів НАТО, подальше виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, Мир, Безпека», змінення та доповнення

законодавчої бази для забезпечення та гарантування гендерної рівності, а також контроль та корегування стану проблем, які існують в українській армії на шляху до досягнення реального прогресу у гендерних питаннях (Арнаутова, Лукічов та Нікітюк, уклад., 2020.).

Існуюча до збройної агресії з боку Російської Федерації нормативно-правова база Збройних сил України не відповідала стандартам НАТО, щодо питань гендерної рівності. За останні сім років статус жінки-військовослужбовця змінився, починають враховуватись її потреби та інтереси. Популяризація служби жінки в Збройних силах України призвела до збільшення кількості жінок в армії, наразі військову службу за контрактом на різних посадах проходять понад 31 000 жінок. Значною подією у забезпеченні гендерної рівності стало видання у червні 2016 року Міністерством оборони України наказу про розширення переліку посад, які можуть обіймати жінки-військовослужбовці. Ці посади закріплені у «Тимчасовому переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад». В цей документ восени 2020 року були внесені зміни та розширений перелік посад, на які можуть призначатися жінки, зокрема, зараз вони можуть займати посади, які визначають боєздатність збройних сил: командирів взводів, загонів, рот, батарей, заступників командирів батальйонів тощо. До цього, вони могли обіймати посади лише медичних працівників, психологів, діловодів, кухарів та фінансистів, тобто суто «жіночі» (Міністерство оборони України, 2020b).

Прийняттям змін до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» у 2018 році було задекларовано захист жінок-військовослужбовців від дискримінації на основі статі, зокрема вони отримали можливість реального кар'єрного зростання. Відповідно до цього нормативно-правового акту жінки проходять військову службу та виконують військовий обов'язок нарівні із чоловіками, за винятком випадків, передбачених законодавством щодо охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі, що включає прийняття в добровільному порядку на військову службу за контрактом та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та додержання правил військового обліку військовозобов'язаних. Таким чином, було врегульовано питання не тільки рівних можливостей до кар'єрного зростання чоловіків та жінок, але й відповідальності за власні дії або бездіяльність (Закон України..., 2018). Постановою Кабінету Міністрів України № 711 було затверджено перелік спеціальностей, за якими жінки могли бути взяті на військовий облік військовозобов'язаних (Кабінет Міністрів України, 1994). Наразі на опрацюванні уряду України нова Постанова з розширеним переліком військово-облікових спеціальностей для взяття жінок на військовий облік.

Наступним етапом впровадження гендерної рівності в збройних силах стало видання наказу Міністерства оборони України у 2020 році «Про затвердження змін до Переліку військово-облікових спеціальностей осіб офіцерського складу, Переліку військових посад осіб офіцерського складу, які можуть бути заміщені військовослужбовцями-жінками, Переліку військово-облікових спеціальностей, за якими може бути присвоєно первинне військове звання молодшого лейтенанта запасу», до якого у квітні 2021 року були внесені зміни (Міністерство оборони України, 2020a). Таким чином, цей документ надав можливість військовослужбовцям-жінкам проходити військову службу за контрактом на посадах

офіцерського складу, за винятком посад, що пов'язані з роботою з вибухонебезпечними речовинами, водолазними роботами.

Збільшення чисельності жінок-офіцерів, тобто тих, що проходять службу на керівних посадах, є одним з базових показників планомірного впровадження гендерної політики в діяльність Збройних Сил України (Олійник, ред. 2012, с.8-9). Сьогодні залишаються певні види таких посад, які для жінок недоступні: посади офіцерського складу, які пов'язані з небезпекою для їх життя. Разом з тим, ці обмеження не стосуються армій країн Північноатлантичного Альянсу, де це вважається ознаками гендерної нерівності. Наприклад, в арміях США, Франції та Великобританії жінки мають право проходити військову службу на будь-яких посадах (Левченко, Генчев та ін., ред. 2021, с.61).

Кабінет Міністрів України розглядає проєкт Постанови «Про затвердження державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року», що зумовлено необхідністю забезпечення проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вдосконалення механізмів її реалізації. Цей документ направлений на консолідацію суспільства у питанні розуміння цінності прав та свобод всіх громадян без винятку, а також на досягнення Цілей сталого розвитку України до 2030 року, що були визначені Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 (Президент України, 2019).

Отже, нормативно-правова база щодо впровадження політики рівних прав та можливостей у збройних силах України постійно оновлюється та доповнюється, що доводить актуальність гендерної проблеми.

Іншим напрямком реалізації стратегії гендерної рівності є освітня складова. Керівництво Північноатлантичного Альянсу вважає, що гендерні питання повинні бути включені в усі навчальні програми всіх курсів, а не розглядатися як окрема тема. Навчання в арміях країн НАТО жінки-військовослужбовці проходять нарівні з чоловіками, без жодних обмежень, в більшості країн майже однакові нормативи для фізичної підготовки (в Україні вони наразі залишаються різними). Проблем з прийняттям жінок до навчальних центрів у країнах НАТО також немає (Valasek, 2008). Жінка військовослужбовець має право проходити курси по підготовці спеціальних операцій, можуть бути інструкторами та нарівні з чоловіками очолювати бойові команди.

В нашій країні існують певні проблеми з навчанням жінок-військовослужбовців, зокрема вони недостатньо представлені на курсах науки, техніки, інженерії та математики на університетському рівні, але сьогодні відбуваються певні кроки щодо їх подолання. Також, для вирішення ситуації з навчанням дівчат на «суто чоловічих» спеціальностях влада вводить додаткові квоти. Але це не знижує стандартів, та не створює преференцій. Навпаки, групам, які недостатньо представлені, в даному випадку жінкам, довелося пройти більший та важчий шлях вже на етапі подання документів. У той же час, жінки самі часто виступають проти гендерних квот, побоюючись, що це означає, що позиції жінок не ґрунтуються на заслугах. Військові заклади вищої освіти мають умови для того, щоб жінки вступали до них, вчилися, отримували первинні офіцерські звання і розпочинали офіцерську кар'єру (Карпюк, 2019). Але на місцях, керівники військових закладів вищої освіти та навчальних центрів неохоче приймають на навчання дівчат, а якщо приймають, то намагаються розмістити в холодних казармах з недотриманням елементарних санітарно-гігієнічних норм, хоча таке відношення не є системним.

Потрібно зазначити, що з 2019 року Кабінет Міністрів України дозволив дівчатам вступати до військових ліцеїв та навчатись військовій справі нарівні з юнаками, у вересні того ж року було проведено перший набір дівчат до Київського військового ліцею імені Івана Богуна та військово-морського ліцею імені віце-адмірала Володимира Безкоровайного. Крім того, в уряді розробляють проєкт першого в Україні Центру гендерних компетенцій. Він опікуватиметься впровадженням гендерних стандартів в армії за принципом НАТО (Кабінет Міністрів України, 2003).

Отже, можна побачити, що останнім часом почали більше враховуватись потреби жінок у навчанні та підвищенні кваліфікації у збройних силах.

Важливим елементом впровадження гендерної рівності є введення посад радників з гендерних питань. Їх основні функції полягають у проведенні для особового складу навчальних заходів: семінарів, тренінгів тощо; інформаційній діяльності щодо ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі та організації заходів щодо формування гендерної культури у військовослужбовців; консультування стосовно врахування гендерного принципу забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок при розробленні документації; дотримання принципу забезпечення гендерної рівності у публікаціях, які розміщуються на офіційних сторінках в соціальних мережах військових частин та організацій; наданні пропозицій щодо включення положень, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків до колективних договорів, угод; взятті участі у нарадах та інших заходах, зокрема міжнародних, з обміну досвідом з гендерних питань.

У березні 2020 року відбулася зустріч радників з гендерних питань НАТО, інших міжнародних організацій, вчених з генеральним секретарем Йенсем Столтенбергом. Він наголосив на важливості роботи радників, адже саме радники з гендерних питань допомогли свого часу змінити афганське суспільство, підтримавши участь жінок у політиці, освіті, збройних силах. Наша країна позичає досвід роботи Альянсу з питання гендерної рівності та вводить посади радників командирів з гендерних питань в українських збройних силах. Нажаль, не у всіх Командуваннях видів збройних сил та не на всіх рівнях є штатні радники, але створюється мережа позаштатних уповноважених з гендерних питань – радників командирів військових частин та установ, які повинні надавати пропозиції командирам щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у підрозділі. Штатними радниками організуються конференції та тренінги з представниками Північноатлантичного Альянсу для обміну досвідом (Генеральний секретар зустрівся у штаб-квартирі НАТО з гендерними радниками, 2020).

У нашому суспільстві через те, що не проводиться роботи з гендерної обізнаності, часто вважається, що гендерна рівність пов'язана лише із захистом прав жінок, що принципово невірно. Це відбувається тому, що в традиційно-маскулінному середовищі, яким є армія, коли там з'являється жінка, починають говорити про встановлення рівноправності статусів обох статей. Але, якщо аналізувати законодавство, яке регулює сектор безпеки і оборони, то насправді воно дискримінаційне і щодо чоловіків. Наприклад, до весни цього року в особливий період чоловіки не мали право на відпустку по догляду за дитиною. Тепер цю норму в законі змінено, і військовослужбовці-чоловіки нарівні з жінками мають право на цей вид відпустки. І такі випадки незбалансованого з гендерної точки зору підходу не одиничні.

У вересні 2021 року відбувся V Український жіночий конгрес, присвячений 30-річчю незалежності нашої країни. На ньому було зазначено, що на сьогодні п'яту частину

чисельності збройних сил складають жінки – працівники та військовослужбовці, понад 10% приймають безпосередню участь у проведенні Операції Об'єднаних сил на сході України та захищають нашу Батьківщину від збройної агресії Російської Федерації. Сергій Наєв, заступник начальника Генерального штабу ЗСУ та Командувач Об'єднаного оперативного штабу ЗСУ підкреслив, що завдяки умінням і навичкам жінок-військовослужбовців повинна підніматись ефективність збройних сил. Також генерал-лейтенант С. Наєв озвучив, що до цього часу були певні фактичні обмеження щодо проходження жінками військової служби на військових кораблях, але ця проблема теж скоро буде усунута після передачі американських кораблів на баланс ВМС ЗСУ, адже на них є умови для проживання жінок-військовослужбовців (У Києві проходить V Український жіночий конгрес, 2021).

Висновки. Таким чином, суттєвим поштовхом до впровадження гендерної рівності у Збройних силах України, стали події пов'язані з анексією Криму та збройною агресією Російської Федерації на Сході України, які показали необхідність активізації реформ у цьому напрямку. Зважаючи на орієнтацію України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, зрозумілим є вибір НАТО, як взірця для реалізації гендерного підходу. Визначено, що український сектор безпеки та оборони має ще багато проблем, але вже видно реальний прогрес, суттєво змінилась не тільки нормативно-правова база, але й підходи до розуміння ролі жінки в збройних силах. Отже, Північноатлантичний Альянс слугує прикладом для нашої країни у реалізації політики рівних прав та можливостей та надає практичну допомогу у її впровадженні в збройні сили України. Результати даного дослідження можуть бути використані у наступних дослідженнях з проблематики гендеру у військовій сфері.

Бібліографічний список

- Арнаутова, В., Лукічов, В. та Нікітюк, Т., уклад. 2020. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України. *Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)*. [онлайн] Доступно: <<https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044.pdf>> [Дата звернення 21 лютого 2021].
- Генеральний секретар зустрівся у штаб-квартирі НАТО з гендерними радниками, 2020. *North Atlantic Treaty Organization*, [онлайн] 02 березня. Доступно: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174052.htm?selectedLocale=uk> [Дата звернення 18 вересня 2021].
- Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, 2018. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>> [Дата звернення 21 лютого 2021].
- Кабінет Міністрів України, 1994. Постанова Про затвердження переліку спеціальностей, за якими жінки, що мають відповідну підготовку, можуть бути взяті на військовий облік. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-94-%D0%BF#Text>> [Дата звернення 21 лютого 2021].
- Кабінет Міністрів України, 2003. Постанова Про затвердження Положення про військовий (військово-морський) лицей. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2003-%D0%BF#Text>> [Дата звернення 21 лютого 2021].

- Калагін, Ю.А., 2006. Фемінізація збройних сил. *Український соціум*, 5, с.7-12. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2006.05.007>
- Карпюк, Г., 2019. Гендер, рівноправ'я й переваги. Скільки в ЗСУ жінок та чому їм легше. *Міністерство оборони України*, [онлайн] 15 лютого. Доступно: <https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2019/02/15/gender-rivnopravu-a-j- perevagi-skilki-v-zsu-zhinok-ta-chomu-im-legshe/> [Дата звернення 21 квітня 2021].
- Левченко, К., Генчев, О. та ін., ред. 2021. *Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів в систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України*. Київ: ФОП Клименко Ю.Я.
- Міністерство оборони України, 2020а. Наказ Про затвердження змін до Переліку військово-облікових спеціальностей осіб офіцерського складу, Переліку військових посад осіб офіцерського складу, які можуть бути заміщені військовослужбовцями-жінками, Переліку військово-облікових спеціальностей, за якими може бути присвоєно первинне військове звання молодшого лейтенанта запасу. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0188-20#Text> [Дата звернення 21 лютого 2021].
- Міністерство оборони України, 2020б. Наказ Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-20#Text> [Дата звернення 21 лютого 2021].
- Олійник, О.М., ред. 2012. *Гендерна політика у Збройних Силах України: проблеми теорії та практики*. Київ: НДЦ ГП ЗСУ.
- Президент України, 2019. Указ Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [Дата звернення 21 лютого 2021].
- 44-те засідання Комітету НАТО з гендерних перспектив, 2020. *North Atlantic Treaty Organization*, [онлайн] 13 жовтня. Доступно: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178885.htm [Дата звернення 23 лютого 2021].
- У Києві проходить V Український жіночий конгрес, 2021. *Укрінформ*. [онлайн] 15 вересня. Доступно: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3315988-u-kievi-prohodit-v-ukrainskij-zinocij-kongres.html> [Дата звернення 20 вересня 2021].
- Arostegui, J.L., 2015. Gender and the Security Sector: Towards a More Secure Future. *Connections*, 14(3), pp.7-30.
- Valasek, K., 2008. *Security Sector Reform and Gender*. Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW. [online] Available at: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/tool_1.pdf [Accessed 27 February 2021].

References

- 44th NATO Committee on Gender Perspective, 2020. *North Atlantic Treaty Organization*, [online] October 13. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178885.htm [Accessed 23 February 2021].

- Arnautova, V., Lukichov, V. and Nikitiuk, T., compilers, 2020. Putivnyk gendernoi intehratsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. Orhanizatsiia z bezpeky i spivrobotnytstva v Yevropi [Guidebook on Gender Integration in the Ukrainian Armed Forces]. *Organization for Security and Co-operation in Europe*. [online] Available at: <<https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044.pdf>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Arostegui, J.L., 2015. Gender and the Security Sector: Towards a More Secure Future. *Connections*, 14(3), pp.7-30.
- Cabinet of Ministers of Ukraine, 1994. Postanova Pro zatverdzhennia pereliku spetsialnestei, za yakymy zhinky, shcho maiut vidpovidnu pidhotovku, mozhut buty vziati na viiskovyi oblik [Resolution on approval of the list of specialties for which women with appropriate training may be registered in the military]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-94-%D0%BF#Text>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Cabinet of Ministers of Ukraine, 2003. Postanova Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovyi (viiskovo-morskyi) litsei [Resolution on approval of the Regulations on the military (naval) lyceum]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2003-%D0%BF#Text>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Kalagin, Yu.A., 2006. Feminizatsiia zbroinykh syl [Feminization of Ukraine's Armed Forces]. *Ukrainian society*, 5, pp.7-12. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2006.05.007>
- Karpiuk, H., 2019. Gender, rivnopravia y perevahy. Skilky v ZSU zhinok ta chomu yim lehshe [Gender, equality and benefits. How many women are in the Armed Forces and why it is easier for them]. *Ministry of Defense of Ukraine*, [online] 15 February. Available at: <<https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2019/02/15/gender-rivnopravya-j-perevagi-skilki-v-zsu-zhinok-ta-chomu-im-legshe/>> [Accessed 21 April 2021]. (in Ukrainian).
- Levchenko, K., Henchev O. et al., eds. 2021. *Metodychni rekomendatsii z intehratsii hendernykh pidkhodiv v systemu pidhotovky fakhivtsiv dlia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy* [Guidelines for the integration of gender approaches into the training system for the security and defense sector of Ukraine]. Kyiv: FOP Klymenko Yu.Ia. (in Ukrainian).
- Ministry of Defense of Ukraine, 2020. Nakaz Pro zatverdzhennia zmin do Pereliku viiskovo-oblikovykh spetsialnestei osib ofiterskoho skladu, Pereliku viiskovykh posad osib ofiterskoho skladu, yaki mozhut buty zamishcheni viiskovosluzhbovtsiamy-zhinkamy, Pereliku viiskovo-oblikovykh spetsialnestei, za yakymy mozhe buty prysvoieno pervynne viiskove zvanntia molodshoho leitenanta zapasu [Order on approval of changes to the List of military accounting specialties of officers, the List of military positions of officers who may be replaced by female servicemen, the List of military accounting specialties, which may be assigned the primary military rank of junior lieutenant reserve]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0188-20#Text>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Ministry of Defense of Ukraine, 2020. Nakaz Pro zatverdzhennia zmin do Pereliku viiskovo-oblikovykh spetsialnestei osib ofiterskoho skladu, Pereliku viiskovykh posad osib ofiterskoho skladu, yaki mozhut buty zamishcheni viiskovosluzhbovtsiamy-zhinkamy [Order on approval of changes to the List of military accounting specialties of officers, the List of military positions of officers who may be replaced by female servicemen, the List

- of military accounting specialties, which may be assigned the primary military rank of junior lieutenant reserve]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-20#Text>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Oliinyk, O.M., ed. 2012. *Henderna polityka u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: problemy teorii ta praktyky* [Gender Policy in the Armed Forces of Ukraine: Problems of Theory and Practice]. Kyiv: NDTs HP ZSU. (in Ukrainian).
- President of Ukraine, 2019. Ukaz Pro tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [Decree on the goals of sustainable development of Ukraine for the period up to 2030]. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Secretary General welcomes gender advisors to NATO Headquarters, 2020. *North Atlantic Treaty Organization*, [online] 02 March. Available at: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174052.htm?selectedLocale=en> [Accessed 20 September 2021].
- U Kyievi prokhodyt V Ukrainyskiy zhinochy konhres [The 5th Ukrainian Women's Congress, 2021, is taking place in Kyiv], 2021. *Ukrinform*. [online] September 15. Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3315988-u-kievi-prohodit-v-ukrainskij-zinocij-kongres.html>> (20.09.2021) [Accessed 20 September 2021]. (in Ukrainian).
- Valasek, K., 2008. *Security Sector Reform and Gender*. Geneva: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW. [online] Available at: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/tool_1.pdf> [Accessed 27 February 2021].
- Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia rivnykh prav i mozhlyvostei zhinok i cholovikiv pid chas prokhodzhennia viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvanniakh [Law of Ukraine On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men During Military Service in the Armed Forces of Ukraine and Other Military Formations], 2018. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>> [Accessed 21 February 2021]. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 09.10.2021 р.

Y. Konstantynova

Y. Rozumovska

GENDER POLICY IN THE ARMED FORCES: NATO EXPERIENCE FOR UKRAINE

The occupation of the Crimean peninsula, conduction an anti-terrorist operation and the Joint Forces Operation in the East of Ukraine, the functioning of government authorities, institutions, enterprises and organizations in a special period have significantly affected to the distribution of social roles. For almost eight years of the bilateral conflict in Donbass women's contribution in warfare hasn't become the exception but the norm for society. Women are represented in all areas of direct contribution in warfare, providing the settle differences of the conflict and establishing peace in Ukraine, namely: political, volunteer and military. At the beginning of the conflict in East of Ukraine, a woman in the Armed Forces had no guarantees from

the country and has no access to so-called “combat” positions and career opportunities. The aim of the article is to investigate the changes that have taken place in the Armed Forces of Ukraine in the direction of gender policy and the affect of the experience of the North Atlantic Alliance on this process.

Gender issues are included in the process of restructuring the Armed Forces of Ukraine. Whereas the Ukraine’s direction towards European and Euro-Atlantic integration it’s clear that NATO has chosen as a model for implementing a gender approach. This is a boon to co-operate partnership Ukraine-NATO G00013 “Gender issues” in the Armed Forces of Ukraine – the impound of resources for the effective performance of assigned tasks in accordance with NATO standards. Implementation of UN Security Council Resolution 1325 “Women, Peace, Security” changes and additions to the legal framework to provide and guarantee gender equality. As well as control and adjustment the problems that exist in the Ukrainian army on the way to achieving real progress in gender issues.

According to the activity in the past of eight years, Ukrainian legislation on gender issues in the field of security and defense has been significantly improved. The list of positions that servicewoman can hold has significantly expanded. Resolved the issue of equal opportunities for career advancement of men and women but also the responsibility for one’s own activity or inactivity. It were given the opportunity for servicewomen to perform contract military service as officers with the exception of positions where they have to work with explosives and diving.

The legal framework for the implementation of the policy of equal rights and opportunities in the Armed Forces of Ukraine is constantly updated and supplemented, that proves immediacy of the problem of gender issue.

An educational component is another area of implementation of strategy of the gender equality. Gender issues must be included in all curricula of all courses, according to NATO requirements. There are some problems with training servicewomen, in particular, they are shortly insufficiently in the courses of science, technology, engineering and mathematics at the university level, but now we have some steps to negotiation them. Thus, to dealing with a problem with education of girls in “male” specialties, the government input additional quotas. Girls received the right to be admitted into the military lyceums.

The introduction of positions of gender advisers in the structural units of the Armed Forces of Ukraine is an important element in the implementation of gender equality.

Thus, NATO’s experience identifies key directions for reform and improvement of gender approach in Armed Forces of Ukraine.

Key words: *gender equality, Armed Forces of Ukraine, NATO, cooperation, gender policy.*